

Körkérdés

a magyar gazdaság szerkezetének és pénzügyi rendszerének átalakulásáról

Mind a világgazdaságban a 2008-as válságot követően megindult változások, mind a magyar gazdaságpolitikában a – gazdaság kívánatos szerkezetére vonatkozó – prioritások 2010 utáni újrafogalmazása napirendre tűzi a magyar gazdaság szerkezeti átalakulásával összefüggő kérdéseket, a pénzügyi közvetítőrendszerrel kapcsolatos új igényeket.

2015-ös körkérdésünk a következőkre keresi a választ.

A spontán módon és a változó állami szabályozás eredményeképpen végbemenő szerkezeti átalakulások mennyiben illeszkednek a nemzetközi trendekhez, ezeken belül is a hasonló helyzetű országokban lezajló folyamatokhoz? Másképpen megfogalmazva: a világgazdaságban megfigyelhető strukturális változásokkal mennyiben vannak összhangban a magyar gazdaságpolitikában megcélzott átrendeződések, és ezek kibontakozása milyen kockázatokkal járhat?

A válság után világszerte megfogalmazódott az igény egy biztonságosabb, stabil pénzügyi közvetítőrendszer és szigorúbb felügyelet iránt. Az államilag vezérelt magyarországi változtatások mennyiben felelnek meg ezeknek a szempontoknak?

Kérdésünk a magyar gazdaság szerkezetével összefüggő olyan ügyekre vonatkozik, mint az ágazati, a foglalkoztatási, a fogyasztási szerkezet, az export és az import struktúrájának megfigyelhető alakulása, a szolgáltatások súlyának megcélzott mérséklése. A pénzügyi közvetítőrendszert illetően pedig azt firtatjuk, hogy az állam beavatkozása a piaci és a tulajdonviszonyokba, a jegybank és a pénzügyi felügyelet összevonása, az új szanálási szabályozás kialakítása mennyiben támogatja a pénzügyi stabilitást és a gazdasági növekedést. A magyar gazdaság szerkezetének és pénzügyi rendszerének változásai mennyiben képesek hozzájárulni a foglalkoztatási, növekedési, versenyképességi, egyensúlyi gondok enyhítéséhez?

ÚJRAIPAROSODÁS MAGYARORSZÁGON ÉS A VILÁGBAN

Magyarországon a következő években valószínűleg növekedni fog az ipar, illetve a feldolgozóipar aránya a GDP-ben. Ennek oka a relatíve alacsony belső fogyasztásnövekedés, aminek következtében a nettó export súlya vélhetőleg nőni fog, és a magyar export túlnyomórészt feldolgozóipari. A fogyasztásban alacsonyabb jövedelmi szinteken nagyobb a termelőágazatok súlya, és a költségvetési egyensúly fenntartásának egyik eszköze várhatóan továbbra is az lesz, hogy visszaesik az állam által finanszírozott szolgáltatások aránya. Azonban egy ilyen újraiparosodás önmagában nem hat kedvezően az összes foglalkoztatásra, mivel nagyobb foglalkoztatási rugalmassága van a szolgáltatásoknak, mint az iparnak. Magyarország számára a múltbeli adatok alapján jobb lenne, ha osztrák fogyasztási szerkezettel rendelkezne, amelyben nagyobb a szolgáltatások aránya, és ír exportstruktúrája lenne, amelyben relatíve több az exportban a szolgáltatás részesedése.¹

Hosszú és rövid távú trendek a világban

Nehéz kétségbe vonni, hogy a XX. század második felének trendje a gazdagabb országokban a szolgáltatások arányának növekedése az iparhoz képest, de az egész világ átlagában is. Sőt hozzátehetjük, hogy ez a trend valószínűleg folytatódni fog, és jó is, ha folytatódik. A gazdasági tevékenység dematerializálódása a tudományos-technológiai fejlődésből következik, amit célszerű felgyorsítani a fizikai erőforrások szűkössége miatt. Az, hogy az igényeink kielégítése kisebb tömegű termékeket (értsd: szolgáltatásokat) kíván, jele a létbiztonságnak és a gazdagságnak. Az ágazatok statisztikai definíciója persze elég esetleges, például számos szellemi szolgáltatást (vagy kutatást) elszámolhatunk ugyanúgy a feldolgozóiparba, mint a szolgáltatások közé, így aztán a dematerializálódás nem szükségképpen jelenik meg a feldolgozóipar részarányának csökkenéseként. Mindazonáltal a trendek nem feltétlenül töretlenek, és semmi sem indokolja, hogy egy ország – különösen egy kis ország – ne térhetne el a trendtől akár sok évig is. A trendtől való eltérés egyáltalán nem volt ritka eddig sem. *Tregenna*² például több mint 20 olyan országot talált a világban, amelyekben 2000 és 2007 között növekedett a feldolgozóipar részesedése a GDP-ben azután,

---

¹ Lásd: Uliha G. – Vincze J. [2014]: Az újraiparosodás lehetősége és hatásai – hosszú távú szerkezetváltási folyamatok vizsgálata egy többszektoros makrogazdasági modellel. *Külgazdaság*, 58. évf., 7–8. sz., 86–113. o.

² Lásd: *Tregenna, F.* [2011]: *Manufacturing Productivity, Deindustrialization, and Reindustrialization*. United Nations University, WP, 57.

hogy az előző tíz évben csökkent. Igaz, ezek között mindössze két európai ország van: Görögország és Ukrajna. Az érdekes kérdés az, hogy rá kell-e segíteni az újraiparosodásra, más szóval kell-e újraiparosítani, és hogy az egyes újraiparosító eszközöknek milyen hatásuk van.

Rá kell-e segíteni?

Az újraiparosítás mint „kvantitatív” gazdaságpolitikai cél nemcsak Magyarországon, hanem az Európai Unióban is jelen van, *Glattfelder Béla* egy konferencián „közös célkitűzésről” beszélt.³ *Orbán Viktor* egy interjúban⁴ azzal indokolta az újraiparosítást, hogy az új gazdasági világrendben az iparosodottabb országok járnak jobban, de ezt nem fejtette ki részletesebben.⁵ A Deutsche Bank viszont egy elemzést szentelt az európai újraiparosítás kérdésének.⁶ A szerzők szerint az EU újraiparosítási célkitűzését feltehetőleg Németország válságkezelési sikere inspirálta. Mint az elemzők rámutatnak: ez nem igazán erős érv amellet, hogy az EU-ban 2020-ra 20 százalékra nőjön a feldolgozóipar részesedése. Megállapítják, hogy Németország feldolgozóipara nemcsak relatíve nagy, hanem erős is, vagyis kompetitív. Pusztán egy nagyobb, ám nem kompetitív ipartól nem lehet sokat várni a német példa alapján,⁷ ezért ők a kvantitatív célkitűzést értelmetlennek tartják, viszont úgy vélik, hogy az európai ipar versenyképességének javítása ésszerű, elsősorban ezt kellene szem előtt tartani, és nem kvantitatív célokat kitűzni.

Az újraiparosodás önmagában nem tűnik panaceának. Ezt támasztja alá, hogy a válságtól igencsak sújtott Spanyolországban és Írországban a válság előtti két évtizedben nagyon jelentős mértékben növekedett az ipari foglalkoztatás.⁸ Másfelől érdemes a német sikert alaposabban is megvizsgálni. A Deutsche Bank tanulmánya (*Heyman–Vetter*, 2013, 30. o.) például megjegyzi, hogy míg 2006-ban a német feldolgozóipari cégek 15 százaléka állította azt, hogy az előző két évben termelésük egy részét az országon kívülre helyezték („relokálták”), ez az arány 2012-re 8 százalékra esett. A lokáció mint stratégiai eszköz a

---

³ Lásd: http://www.mfor.hu/cikkek/Tovabb_robog_az_ujraiparositas.html

⁴ Lásd: <http://napigazdasag.hu/cikk/7999/>

⁵ Az ipar jelenleg 23 százalékos részesedéséről szokás beszélni, de ez a szám azt mutatja, hogy valójában a feldolgozóiparról van szó.

⁶ Lásd: *Heyman, E. – Vetter, S.* [2013]: Europe’s reindustrialization. Deutsche Bank, November 16.

⁷ Konklúziójuk egy mondatban: „A proportionately large industrial sector is not synonymous with a successful economy”.

⁸ Lásd: *Bartha Gy. – Czirfusz M. – Kukely Gy.* [2008]: Újraiparosodás a nagyvilágban és Magyarországon. *Tér és Társadalom*, XXII. évf., 4 sz., 1. táblázat.

magyar ipar számára nem igazán áll rendelkezésre, sőt akár aggódhatunk is amiatt, hogy a magyar feldolgozóipar nagymértékben a német feldolgozóipar függvénye.⁹ Tegyük hozzá ehhez még azt is, hogy a szolgáltatások előretörése nemcsak a GDP-ben, hanem a világkereskedelemben is hosszú távú tendenciának tűnik. Még az is felvethető tehát, hogy az exporton belül inkább a szolgáltatásexportot kellene támogatni, mint a feldolgozóipart. Az eddigiek alapján úgy tűnik, hogy az újraiparosodás ösztönzésének nincsenek igazán jó indokai, sőt, ha aktív gazdaságpolitikára vágunk, akkor inkább az ellenkezője lenne szerencsés. Nézzük meg azonban, hogy mi a konkrét jelentése az újraiparosításnak.

Újraiparosítási politika

Újraiparosítani kétféleképpen lehet: 1. pozitívan, azaz támogatni az ipart (vagyis inkább a feldolgozóipart), és 2. negatívan, azaz diszpreferálni más ágazatokat. Kezdjük a pozitív megközelítéssel. Milyen feldolgozóipart támogató intézkedéseket tapasztalhattunk, illetve milyenek várhatók?

Varga Mihály egy sajtóértekezleten úgy fogalmazott, hogy „...a kormány a nagy növekedési potenciállal rendelkező ágazatokat, valamint az ország szempontjából fontos területeket, így például a turizmust, az élelmiszeripart, a logisztikát támogatja majd”. Majd ezt mondta: „Az újraiparosítás középpontjában a kiemelkedően teljesítő iparágak, a járműipar, az elektronikai ipar, a logisztika támogatása áll, és célzottan segítik majd a feltörekvő iparágakat is, kiemelt figyelemmel az egészségiparra.”¹⁰

Itt valóban határozott elképzeléseket látunk arról, hogy melyek a támogatandó iparágak, és ezek között ugyan vannak feldolgozóipariak, de nem csupán azok. Sőt a logisztika és az egészségipar említése arra utal, hogy a kormány általában a nagy exportpotenciállal rendelkező ágazatokat kívánja támogatni, függetlenül attól, hogy azok milyen mértékben tartoznak a feldolgozóiparhoz.

Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszter az MTI-nek adott interjújában azt mondta: „A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium az infrastrukturális fejlesztésekkel, az ipari rezsicsökkentés

---

⁹ *Orbán Viktor* az említett interjújában a következőket mondta: „Németországot például úgy tettük érdekeltté Magyarország sikerében, hogy Magyarország újraiparosítása sikeres legyen, hogy a magyar gazdaságot a német iparnak a déli nyúlványához építettük hozzá, elsősorban a gépgyártáson, a járműgyártáson keresztül.” A német és a magyar ipar közti kapcsolat azonban kölcsönös, és kérdés, hogy melyiknek fontosabb a másik.

¹⁰ Lásd: <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-minisztrium/hirek/varga-eros-es-versenykepes-gazdasagot-epitunk>

megvalósításával, a digitális gazdaság szélesítésével, az állami tulajdonú cégek szerepének erősítésével segíti elő az ország újraiparosítását.”¹¹

Ezen eszközök egyike sem tűnik igazán célzott feldolgozóipari támogatásnak. Például az ipari rezsicsökkentés valójában vállalati rezsicsökkentés akart lenni. Arról nem is beszélve, hogy ebből egyelőre nem lett semmi. Az újságcikkből továbbá kiderül, hogy az állami tulajdonlás erősítésének célterülete a közműcégek, ami szintén nem a feldolgozóipar tipikus megjelenési formája.

A hivatalos megnyilatkozásokból nem derül ki egyértelműen, de arra következtethetünk, hogy a célzott ágazati fejlődés támogatása leginkább egyedi és informális módokon valósul meg, vagyis az uniós források pályázati elosztásán, a stratégiai partnerekkel kötött megállapodásokon keresztül.

Mi a helyzet bizonyos ágazatok diszpreferálásával, ami szintén a nem diszpreferált ágazatok súlyának növekedéséhez vezethet? Olyan kormányzati megnyilvánulások természetesen nincsenek, amelyek kimondottan valamely gazdasági ág visszafogását tűznék ki gazdaságpolitikai célként. A bankszektor és általában a pénzügyi szolgáltatásokat sem „mint olyant” kárhoztatja a magyar gazdaságpolitika, de a különadók, a devizaadósságok rendezési módja alapján joggal mondhatjuk, hogy a gazdaságpolitika aktívan tett annak érdekében, hogy ez a szektor visszaszoruljon. Ez nyilvánul abban is, hogy az elmúlt évek jelentős beruházási növekedéséből ez a szektor kimaradt, sőt a beruházások itt folyamatosan csökkentek az utóbbi években. Az oktatás a másik szolgáltatási szektor, amelyben a 2014-es nagy nemzetgazdasági beruházásnövekedés mellett is csökkentek a beruházások az első három negyedévben. Mivel az oktatás túlnyomórészt állami tulajdonú intézményekben folyik, e szektor beruházásainak csökkenése tudatos gazdaságpolitika következménye. A kiskereskedelem is olyan terület, amelyik az újraiparosítás egyik lehetséges áldozata. Bár a kereskedelmi beruházások nem csökkentek az utóbbi években, de 2013-ban és 2014-ben is az átlag alatt növekedtek, és azt sejthetjük, hogy a vasárnapi zárva tartás nem fog a kiskereskedelmi kapacitások bővítésére ösztönözni.

Összességében tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy az újraiparosítási törekvés nem csak jelszó, hanem egy komplikáltabb ágazati politika (industrial policy) része. A pozitív

---

¹¹ Lásd: <http://archivum.magyarhirlap.hu/sesztak-miklos-ujraiparosodast-segito-intezkedesek-indultak#sthash.y8xWopQ9.dpuf>.

megközelítésre inkább közvetett bizonyítékok vannak, míg a negatív megközelítést akár bizonyítottnak is vehetjük. Következő kérdésünk tehát az, hogy mire és kinek jó végül is ez az aktív (pozitív és/vagy negatív) újraiparosítási politika?

Kormányzati és állampolgári preferenciák

Valaha a szocialista gazdaságokban saját nemzetijövedelem-számítási metodológia volt érvényben, amelyben csak a termelő ágazatok teljesítménye számított jövedelemnek. Így tehát a kereskedelemben vagy a bankszektorban – ez utóbbi alig létezett – keletkezett jövedelmek nem gyarapították a „GDP”-t, amely eleinte nem is volt elfogadott kategória. Ezt a termelő-nem termelő megkülönböztetést ma már nem szokás használni, de a mögöttes érzés jelen van a közgondolkodásban és az egyének érzéseiben is. Ez a mögöttes érzés úgy jellemezhető, hogy a közvetítők (kereskedők, bankok) tevékenysége nem olyan alapvető fontosságú, mint azoknak a munkájá, akik létrehoznak valami megfoghatót. Ha belegondolunk, ez igaz is. Bankrendszer nélkül is működhet egy gazdaság, mint ahogyan azt a szocialista éra bizonyította, és szükség esetén, ha arra vannak kényszerítve – mint például hiperinfláció idején –, az emberek szinte teljesen a saját kezükbe veszik a kereskedelmet. Hiperinflációra már csak kevesen emlékezhetnek, de például a lengyel állampolgárok kiterjedt kereskedelmi tevékenységére a 80-as években még sokan. Bár valószínűleg kevesen gondolják azt, hogy a kereskedelem és a bankrendszer teljes leszázalékolása üdvözítő lenne, az általuk betöltött közvetítő szerep mértékének társadalmi „optimalitására” nincsenek elfogadható kritériumok. A közvetítők jövedelme – legalábbis részben – információs járadék, és általánosságban nem eldönthető, hogy ez a járadék mennyiben származik piaci erővel való visszaélésből vagy egyéb tisztességtelen piaci magatartásból. Manapság a versenyszabályozás feladata ennek ellenőrzése és megakadályozása, és persze a tisztességtelen piaci magatartás nem kizárólag a kereskedők és a bankok sajátja. Ám valljuk be, a közvetítők információs fölénye nemcsak pszichológiailag irritáló, de éppen jellegénél fogva kevésbé ellenőrizhető, mint például az, hogy tíz pékség együttesen határozza-e meg a kenyárárakat. Ezért aztán a kereskedői-pénzügyi közvetítői jövedelmek túlzottnak tartása olyan szociálpszichológiai jelenség, ami talán örökké jelen lesz valamilyen formában, és amit bizonyos konkrét fejlemények felerősíthetnek. Azt valószínűleg nem kell különösebben idézetekkel alátámasztanom, hogy a bankszektorral kapcsolatos ellenérzések 2008 után nemcsak Magyarországon, hanem az egész világban felerősödtek, és ez nem pusztán irigység, butaság vagy előítélet következménye. *Ergo* az újraiparosítás mint politika jelszó – annak pozitív és negatív megközelítésű gyakorlataival – jelentős mértékben tükrözi a társadalmi preferenciákat.

Állami vagy magánbankszektor

A „milyen mértékben kell a bankszektornak állami tulajdonban lennie?” is egy olyan kérdés, amelyre általánosan érvényes választ még nem találtak, és nem is találhatnak. Egy biztos, hogy a „többségi” állami bankrendszerhez való ragaszkodás inkább csak pszichológiai hatású, mint szigorúan véve racionális. A bankszektorban – hasonlóan más gazdasági ágazatokhoz – a döntéseket nem többségi szavazással hozzák. Nincs büvös 50 százalékos határ, nem igaz, hogy 49 százalékos állami részesedénél a forint árfolyama az lesz, amit a „piac” akar, míg 51 százaléknál az, amit az állam.

Tagadhatatlan, hogy az állami „szerepvállalás” a bankszektorban valószínűleg nagyobb, mint olyan területeken, amelyek nem természetes monopóliumok. A nyilatkozatok alapján úgy tűnik: a legfőbb érv a jelentős állami tulajdon mellett az, hogy ez biztosítja a pénzügyi rendszer stabilitását. A XX. századi tapasztalatok ezt nem látszanak igazolni, igaz az ellenkezőjét sem.¹² A bankrendszer államosításának ugyanakkor költségvetési szempontból van egy jelentős előnye: a bankrendszer nagyon alkalmas arra, hogy a költségvetés újraelosztó és ágazati politikai elképzeléseinek megvalósításában „segítsen” anélkül, hogy ez azonnal megjelenne a költségvetési hiány növekedésében. Aztán a segítség gyakran visszájára fordul, mivel úgy tűnik, hogy a múltban a nagyobb állami részesedés a bankszektorban nagyobb államadóssággal járt együtt.¹³ Csak remélhetjük, hogy az új gazdasági világrendben ez másként lesz.

---

¹² Lásd: *Andrews, A. M.* [2005]: *State-Owned Banks, Stability, Privatization, and Growth: Practical Policy Decisions in a World Without Empirical Proof*. IMF, WP/10.

¹³ Lásd: *Gonzalez-Garcia, J. – Grigoli, F.* [2013]: *State-Owned Banks and Fiscal Discipline*. IMF, WP/206.